

Sveitarfélagið Múlaþing
Lyngási 12
700 Egilsstaðir

Sent í gegnum skipulagsgátt

Reykjavík, ... 2024

Efni: Umsögn Landverndar vegna kynningar á skipulags- og matslýsingu vegna aðalskipulags fyrir Múlaþing

Stjórn Landverndar hefur kynnt sér skipulags- og matslýsingu vegna nýs aðalskipulags fyrir Múlaþing og vill koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri.

Almennar athugasemdir um aðalskipulagið í heild

Stefna: Aðalskipulag er almennt skilgreint sem stefna sveitarfélags um landnotkun, náttúruvernd og þróun byggðar í öllu sveitarfélaginu. Henni er ætlað að stuðla að markvissri þróun. Við gerð aðalskipulags þarf að taka mið af landskipulagsstefnu og svæðisskipulagi. Stjórn Landverndar saknar þess að í þessari skipulags- og matslýsingu er ekki mikið hægt að finna um stefnu sveitarfélagsins og lýsingin virðist ekki mótast af henni. Síðasta aðalskipulag Fljótsdalshéraðs var t.d. byggt á stefnu þess sveitarfélags frá 2007. En hver er núverandi stefna nýs sveitarfélags? Aðalskipulag þetta er nú mótað á grunni 4 sveitarfélaga sem eru um margt með ólíkar landslagsheildir, innviði, þjónustu og menningarsögu. Mikilvægt er því að unnið verði með sérstöðu hvers svæðis í skipulagi ekki síst út frá umhverfi, náttúru og menningu og byggja ofan á það skipulag sem þegar liggur fyrir í þessum fjórum sveitarfélögum með heildstæða sýn á framtíðina. Mikilvægt fyrsta skref í skipulagsgerð er að hið nýja sveitarfélag móti sér skýrt leiðarljós og stefnu með skýrri framtíðarsýn ekki síst í stærstu áskorunum eins og umhverfismálum. Í forsendum fyrir hvert mál er meira horft til núverandi aðstæðna, en minna á framtíðarsýn, þ.e. hvert sveitarfélagið vill stefna? Að mati Landverndar þarf skipulags- og matslýsingin að innihalda meira innihald sem vísar í kjarnaða stefnu svo hægt sé að sjá hvert hið nýja sveitarfélag vilji raunverulega stefna á gildistíma fyrirbyggjandi aðalskipulags.

Tengsl við aðrar áætlanir: Lítið er vísað í landsskipulagsstefnu eða í svæðisskipulag. Atriði úr þeim ásamt viðeigandi lögum og reglugerðum ætti að bæta við sem forsendur fyrir hvert mál. Í vinnslu er ný landsskipulagsstefna og þjóðlendulína er einnig í vinnslu. Ákveðin óvissa liggur því fyrir á þessu stigi um hvernig landnýtingu verður háttáð m.a. innan nýrrar þjóðlendulínu.

Í aðalskipulagi reynir m.a. á því hvort hægt er að framkvæma eftir því sem sett er fram í svæðisskipulagi. Stjórn Landverndar veltir fyrir sér hvort farið hefur fram mat á samræmingu Svæðisskipulags Austurlands gagnvart aðbyggjandi sveitarfélögum. Mikilvægt er að slíkt mat liggi fyrir.

Í takt við tímann: Áskoranir samtímans og framtíðar eru stór og flókin á borð við loftslagsvá, tap á líffræðilegri fjölbreytni og við að framfylgja sjálfbærri þróun. Sveitarfélög spila stórt hlutverk í því að framkvæma aðgerðir og að skapa þann jarðveg og þá möguleika fyrir alla aðila svæðisins til þess að taka virkan þátt og jafnvel vera leiðandi í mikilvægum aðgerðum. Það væri úr takt við tímann ef loftslagsmálin, líffræðilega fjölbreytni, sjálfbær þróun og þar með talin heimsmarkmiðin myndu ekki skapa þann ramma sem móta aðalskipulagið. Hér með skorar stjórn Landverndar á sveitarfélagið Múlaþing að skýra vel þennan ramma m.t.t. Parísar- og Dubai-samkomulags og áætlun stjórnvalda um kolefnishlutleysi, til COP15 Montreal samkomulagsins 2022 um líffræðilega fjölbreytni, m.t.t. sjálfbærrar þróunar og heimsmarkmiða. Hrun vistkerfa á heimsvísu er staðreynd sem þarf að taka jafn alvarlega og loftslagsmálin og sú viðurkenning var staðfest af íslenskum stjórnvöldum á COP15. Þessi rammi þarf að hafa áhrif á öll mál innan aðalskipulags og vera raunverulegt leiðarljós í skipulaginu. Alls staðar þarf að skýra frá áætluðum leiðum og aðgerðum til að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda, draga úr mengun, stuðla að vernd náttúrunnar, vistkerfa og líffræðilega fjölbreytni og efla lífsstíl sem er í anda sjálfbærrar þróunar.

Í skipulags- og matslýsingu sem liggur fyrir hér er m.a. nokkrum sinnum talað eingöngu um hagkvæmni, eins og t.d. á bls. 11 og 12 um hagkvæma þróun byggðar, á bls. 15 um hagkvæma þróun landbúnaðar, á bls. 20 um hagkvæma nýtingu auðlinda. Augljóst er að slíkt tal er ekki í takt við tímann þar sem hér er einungis talað um eina af þremur stoðum sjálfbærrar þróunar. Eitthvað sem er hagkvæmt þarf ekki endilega líka að vera jákvætt fyrir samfélagið eða umhverfið. Það er gamaldags að leggja aðaláherslu á einn þátt heldur þarf að hugsa alla þættir í samhengi. Sérstaklega þar sem við vitum núna að það hefur ekki vísað okkur á rétta leið að huga aðallega að hagfræðilegum þáttum. Velferðarmál, lýðheilsa, mannvæn gildi, önnur velsældarmarkmið og umhverfismálin verður að mæla inn í allt skipulag til framtíðar ef fylgja á heimsmarkmiðunum.

Þannig að þessi skipulags- og matslýsing vísar ekki til nægilega skapandi hugsunar og/eða þar sem að finna að taka eigi fullnægjandi mið af breyttri heimsmynd. Þessi vinna við aðalskipulagið byggir um of á stöðnuðum hugsunargangi og er um of byggt á gamalli forgangsröðun og gildum sem eru barn síns tíma, gildum sem ekki tala inn í framtíðina.

Athugasemdir um einstök málefni

Eins og áður hefur komið fram þá gerir stjórn Landverndar athugasemdir við það að á bls. 11 er talað um *stefnu og framtíðarsýn sem stuðlar að hagkvæmri þróun byggðar í sveitarfélaginu*. Það skiptir höfuðmáli að strax í upphafi er sett fram stefna og framtíðarsýn sem er í takt við tímann og ekki byggt á gamalli sýn. Lagt er til að hér muni standa: *stefna og framtíðarsýn sem stuðlar að sjálfbærri þróun byggðar í sveitarfélaginu*.

Á bls. 12 eru tvö atriði sem leggja skal áherslu á. Í seinna atriði er lagt til að bæta við: og stuðla að því að draga úr mengun, losun gróðurhúsalofttegunda, vernda náttúruna og stuðla að góðum lífsskilyrðum fyrir alla. Þessi atriði haldast yfirleitt í hendur við bættu lýðheilsu og heilsusamlega lífnaðarhættir sem eru tilgreint í þessu skjali og munu styðja við heimsmarkmiðin.

Á bls.12 er aftur talað um hagkvæma þróun byggðar sem þarf að breytast í sjálfbæra þróun byggðar.

Stjórn Landverndar fagnar mjög stefnu um 20 mínútna bæinn. Þetta er góð leið til þess að stuðla að minni losun gróðurhúsalofttegunda, minnka mengun og bæta lýðheilsu. Bent er á að í svæðisskipulagi er talað um 15 mínútna bæinn. Mikilvægt er að samræma þetta.

Í umfjöllun um frístundabyggð á bls. 13 þarf að tilgreina að taka þarf tillit til náttúruverndarsjónarmiða, óbyggðir og viðerni í stefnu sveitarfélags varðandi uppbyggingu á frístundabyggð og tilheyrandi þjónustu.

Í kaflanum um íþróttir og útivist á bls. 13 vantar að fjalla um náttúruverndarsjónarmið og ekki síst meira um þá fjölbreytilegu útivist sem er í boði eða væri æskilegt að bæta við. Útivist er lýðheilsuþing sem hafa sterka tengingu við íþróttir.

Á bls. 15 er fjallað um atvinnu. Eins og í öllum málum þurfa loftslagsmálin, líffræðileg fjölbreytni og sjálfbær þróun að gefa ramman utan um atvinnumálin. Það kemur ekki skýrt fram hér. Aftur er einungis talað um hagkvæmni og er lagt til að þar komi í staðinn: *að stuðla að sjálfbærri þróun landbúnaðar o.s.frv.* Hvað er átt við að vernda gott landbúnaðarland og hvernig á að fylgja því eftir? Mikilvægt væri að vernda og viðhalda frjósemi og fjölbreytileika vistkerfa því slíkt land getur oft einnig vera nýtt til landbúnaðar ef það verður þörf á. Óljóst er hvað átt er við eftirfarandi setningu á bls. 16: *Skilgreina heimildir til uppbyggingar og fyrir staðbundna atvinnu án beinna tengsla við landbúnaðarframleiðslu.* Spurt er hvort þetta vinni ekki á móti því að vernda gott landbúnaðarland?

Í forsendum varðandi landbúnað á bls. 16 vantar að nefna lífrænan landbúnað og hvort skógrækt bænda og landeigenda er ekki flokkað sem landbúnaður. Náttúruvernd, loftslagsmálin, líffræðileg fjölbreytni og beitarmál með tilheyrandi lögum og reglum þurfa að vera hluti af forsendum. Ef Múlaþing myndi setja sér hér öfluga framtíðarsýn og æskilega stefnu þá gætir hún stuðlað að mörgum tækifærum til að efla landbúnað svæðisins m.t.t. sjálfbærrar þróunar.

Varðandi iðnað, athafnarstarfsemi og orkuvinnslu á bls. 16 og 17. Hvernig er vitað um þörf fyrir svæði ef það vantar stefnu og framtíðarsýn? Athugasemd er gert við orðnotkun sjálfbær orka. Þó að orkuöflun með endurnýjanlegum orkugjöfum sé með minni losun gróðurhúsalofttegunda og kallast oft græn orka þá er hún ekki endilega sjálfbær og græn. Svo er einfaldlega um orkuframleiðslu að ræða þar sem virkjanir eru undantekningalaust merktar í landnotkunarflokki iðnaðarsvæða.

Helstu forsendur í þessum kafla þurfa sérstaklega að miða við náttúruverndarlögin og við þörfina fyrir meiri orkuöflun, en um hana eru mismunandi skoðanir og niðurstöður.

Hentugleiki svæða til nýtingar vindorku á ekki að vera grundvöllur frekari stefnumótunar heldur fyrst og fremst hvort það er þörf á meiri orku, til hvers og fyrir hvern auk niðurstaðna rammaáætlunar og stefnu landsins í vindorkumálum. Ef áhugi er á að byggja vindorkuver þá þarf sveitarfélagið sömuleiðis að sýna fram á bæði umhverfis- og efnahagslegan ávinning fyrir samfélagið allt og rökstyðja það í stefnu.

Stjórn Landverndar leggur til að í kaflanum um ferðabjónustu verði fléttuð saman þróun á ferðamálum og náttúruvernd. Náttúran er mesta aðdráttarafli ferðamanna og öflug náttúruvernd og góð ferðabjónusta geta stuðlað að hvoru öðru þegar vel er haldið á málunum. Skoða þarf líka þolmörk einstakra svæða og einnig landsvæðisins í heild fyrir t.d. komu skemmtiferðaskipa. Í forsendum fyrir ferðabjónustuna vantar, eins og alls staðar, að hafa ákveðna framtíðarsýn og stefnu.

Á bls. 18 er talað um skógrækt og landgræðslu. Mikilvægt er að slík stefna verði ekki einungis yfirfarin og mörkuð í samræmi við skipulagsreglugerð, eins og stendur í skjalinu heldur einnig í samræmi við lög, reglur og stefnu um skógrækt og landgræðslu, um náttúruvernd og ekki síst um vernd líffræðilegrar fjölbreytni.

Á korti á bls. 19 væri best ef myndir sýndu ekki bara formlega landgræðslusvæðin heldur öll helstu svæðin þar sem landgræðsla fer fram víðs vegar um Múlaping.

Á bls. 20 vantar að leggja áherslu á að samgöngukerfi sem muni stuðla að minni losun gróðurhúsalofttegunda og gerir 20/15 mínútna bæinn raunhæfan.

Það vantar skýra stefnu um að hafnarsvæðin stuðli að orkuskiptum. Og er engin stefna um að draga úr mengun skipa með svartolíu?

Á bls. 21 er tilgreint að höfnin á Borgarfirði eystri hefur fengið Bláfánann. Því miður þá er það langt síðan og slík vottun ekki lengur í boði meðal annars vegna mikilla fráveituvandamála hjá of mörgum sveitarfélögum og eru sveitarfélög hvött til að bæta úr því. Það gæti verið í stefnu Múlapingis að hafnir sveitarfélags leitast við að vera sem umhverfisvænust og óska einnig eftir því að vottunarferli í anda Bláfánans verði aftur tekið upp.

Bls. 22: Múlaping ætti að stefna að því að nota seyru til uppgræðslu.

Bls. 24 um loftslag: Mjög mikilvægt er að tekið verður tillit til loftslagsmála í öllum málefnum aðalskipulags og að aðgerðir verði fléttaðar alls staðar inn. Auk þess er þessi kafli mjög rýr og ekki byggður upp eins og þarf. Hver eru t.d. viðfangsefnin og forsendur?

Það vantar mjög stefnu Múlapingis í náttúru- og minjavernd. Textinn um forsendur er mjög rýr og m.a. ekkert fjallað um náttúruvernd og mikilvægi og tilgang hennar og tækifæri. Einungis eru nefnd þau svæði sem eru nú þegar í verndarflokki en ekkert um það hvert skal stefna eða hvað væri æskilegt t.d. með tilliti um að verja stöðu líffræðilegrar fjölbreytni og sporna gegn hruni vistkerfa. Múlaping á mörg frábærlega aðlaðandi svæði sem eru tilvalinn til að friðlýsa bæði hvað varðar náttúru- og minjavernd.

Á bls. 27. er komið inn á hverfisvernd, að yfirfara afmörkun út frá áherslum sveitarfélagsins og stefnu um friðun náttúru- og menningarminja. Þá er komið sérstaklega inn á að mörg hverfisverndarsvæði séu nú þegar skilgreind í Djúpavogshreppi. Þar sem Landvernd sér hvernig áherslur sveitarfélagsins Múlapingis þá er erfitt að greina hvort sé verið að horfa til þess að viðhalda núverandi afmörkun, minnka eða stækka svæði og eða gera tillögu um ný svæði. Þá er vikið sömuleiðis að stefnu um náttúru- og menningarminjar. Þar sem er vikið sérstaklega að fyrrum Djúpavogshreppi í þessum efnum hvetur Landvernd sveitarfélagið til þess að standa áfram heilshugar að baki þeirri stefnu sem mörkuð er í gildandi Aðalskipulagi

Djúpavogshrepps hvað varðar hverfisvernd og friðun náttúru og menningarminja. Djúpavogshreppur hefur einmitt vakið mjög jákvæða athygli út á þá stefnu sem sveitarfélagið setti sér í umhverfis- og náttúruvernd og má þar nefna til sögunnar innleiðingu Cittaslow sem einmitt styður sérstaklega vel við þau metnaðarfullu verkefni sem unnið var að samhliða hvað varðar vernd náttúru og menningarminja. Mikilvægt er að sveitarfélagið horfi til þeirra tækifæra sem almennt eru falinn í náttúru- og menningarminjum innan alls sveitarfélagsins en mjög víða eru að finna svæði sem mikilvægt er að taka sérstaklega utan um í sveitarfélaginu og gera meðal annars tillögu um friðlýsingu eða setja aðra verndarskilmála. Má í þessu sambandi nefna Úthérað, Borgarfjörð og Víknaslóðir sem Landvernd metur sem eina áhugaverðustu náttúru- og göngu paradís á Íslandi. Til að koma á virkri umferðarstjórnun innan þessara svæða með leiðbeinandi merkingum og upplýsingum er gríðarlega mikilvægt í ljósi aukinnar ferðamennsku að marka skýra stefnu um framtíð þeirra svæða sem eru til þess fallinn að njóta verndar. Hið nýja sveitarfélag Múlaþing á því gríðarlega mikil sóknarfæri til að efla allt svæðið og ímynd þess með hliðsjón af stærstu atvinnugreininni ferðaþjónustunni og menningunni með því að marka metnaðarfulla stefnu í þessum málaflokkum sem tengjast órjúfanlega bæði ferðamennsku og náttúru- og minjavernd.

Á bls. 28 byrjar kafli um tengsl við aðrar áætlanir. Eins og kemur fram í byrjun á þessum athugasemdum stjórnar Landverndar þá er hún þeirrar skoðunar að alþjóðlegar skuldbindingar / samkomulag og stefnur eins og Parísasamkomulagið, Montreal-samkomulagið og stefna um sjálfbæra þróun og þar með heimsmarkmiðunum eiga að vera leiðandi og mynda þann ramma sem aðalskipulagið þarf að fara eftir. Það þarf að koma mun skýrara fram hér.

Í töflu 4 vantar Parísarsamkomulagið.

Í töflu 7 um umhverfisþætti og matsspurningar leggur stjórn Landverndar til að bætt verði við eftirfarandi matsspurningar:

- Varðandi umhverfisþátt samfélag: Hefur framfylgd stefnunnar áhrif á - sjálfbærari lífnaðarhætti?
- Varðandi umhverfisþátt náttúru: Hefur framfylgt stefnunnar áhrif á –
 - Losun gróðurhúsalofttegunda?
 - Mengun?
 - Gróður- og jarðvegseyðingu?
 - Dýra- og plöntutegundir sem njóta sérstakrar verndar?
 - Svæði sem teljast mikilvæg búsvæði dýra og/eða platna?
- Varðandi umhverfisþáttinn vernd: Hefur framfylgd stefnunnar áhrif á – að hægt sé að bæta við fleiri svæðum í ákveðna verndarflokka?

Á bls. 32 er fjallað um kynningu og samráð. Í 1. áfanga er tekið fram: *Greining á skipulagsforsendum og þeim áskorunum sem sveitarfélagið stendur frammi fyrir*. Mikilvægt er að sveitarfélagið vinni þétt með íbúum á hverju svæði fyrir sig innan nýs sveitarfélagsins og að samráð verði metnaðarfullt þannig að þess sjáist staður í hinni endanlegu tillögu. Landvernd leggur því mikla áherslu á að íbúalýðræði verði virkt og sömuleiðis vill Landvernd

leggja til að Náttúruverndarnefndir sveitarfélagana leggi sjálfstætt ráðgefandi mat á þá þætti sem mestu máli skipta í umhverfis- og náttúruvernd í öllu sveitarfélaginu.

Í lokin

Stjórn Landverndar hvetur sveitarfélagið að vinna að öflugri stefnu og framtíðarsýn á grunni velsældarmarkmiða, loftslagsmála, náttúru og umhverfisvernd og með hliðsjón af breyttri heimsmynd. Mikilvægt er því að sveitarfélagið marki um það stefnu hvernig það hyggst takast á við áskoranir til nánustu framtíðar. Hvernig sveitarfélagið ætli að efla almeningsfræðslu og fræðslu og menntun á öllum skólastigum og horfa til fleiri atvinnuþátta við uppbyggingu en sveitarfélagið hefur gert til þessa. Fjölbreytt samfélags- og atvinnustefna í sátt við umhverfi og íbúa er lykillinn að góðri stefnumörkun til heilla fyrir svæðið.

Með vinsemd og virðingu,

fh. stjórnar Landverndar

Þorgerður María Þorbjarnardóttir, formaður